
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΣ

παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις.

Τὸ πᾶν ἦτο τέχνη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ μάλιστα τοῖς Ἑλλήσιν. Ὁ πολιτικὸς ῥήτωρ ἐφιλοπόνει τὸν λόγον του, ὡς ὁ ζωγράφος τὴν εἰκόνα του. Ἐκ τοῦ ἐναντίου οἱ νεώτεροι καὶ ἰδίως οἱ Ἀγγλοι, κατεφρόνησαν τὴν τέχνην καὶ τὴν περιώρισαν εἰς κύκλον στενὸν καὶ εἰδικόν. Ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν εἶναι πλέον, ὡς ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, στρατιωτικὸς τις ἢ ῥήτωρ, ἢ ποιητής, ἢ διπλωμάτης, ἢ τεχνίτης, ἀλλ' ἀπλοῦς πραγμάτων ἐπιμελητὴς [homme d'affaires]. Ἡ εὐγλωττία, ὡς τέχνη, ἔγινε κτῆμα μόνων τῶν ψευδοῤῥητόρων καὶ τῶν σοφιστῶν, οἵτινες τὴν ἐταπείνωσαν ἐπιθέντες αὐτῇ περιττὰ κοσμήματα, διότι οἱ πρακτικοὶ, καταφρονούντες τὴν ψευδῇ ταύτην εὐγλωττίαν, ἠρκέσθησαν νὰ ἐκθέτουν τὸν στοχασμὸν των καὶ νὰ μεταδίδουν τὰ αἰσθήματά των αὐτοσχεδιάζοντες. Τοιουτοτρόπως ἡσπάσθησαν οἱ μὲν εὐέπειαν κεινὴν καὶ πρὸς τὸν πραγματικὸν βίον ἄσχετον, οἱ δὲ ὕφος ἄτεχνον μὲν καὶ ἀτημελὲς ἀλλ' ὄχι καὶ ἀσθενὲς, ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν καὶ μηδαμῶς ἀξιοῦν τῆς εὐγλωττίας τὸ ὄνομα.

Εἰς τὰς δύο ταύτας κλάσεις δύνανται κυρίως νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ βρετανοὶ ῥήτορες. Ὑπάρχουν ἐνδοξά τινα ὄνα-

ματα ἐξέχοντα καὶ εἰς μηδετέραν τῶν κλάσεων τούτων ἀνήκοντα, ἀλλ' οἱ πλείεσται ἢ ἀμελοῦσι παντελῶς τὴν φράσιν, ἢ, παρασυρόμενοι ἀπὸ ψευδοῦς φιλοκαλίας παραδείγματα, ἐξευτελίζουσι τὸν λόγον αὐτῶν διώκοντες μὲ γελοίαν προσπάθειαν τὸ ὑψηλὸν ἢ τὸ γραφικόν· ἐνίοτε μάλιστα κατορθοῦσι νὰ συνάψωσι τὰ δύο ταῦτα ἄκρα ἐλαττώματα. Συγγραφὰς ἀτημελήτους, ἥκιστα πεφιλοπονημένας καὶ βαυαύστους εὐρίσκεις πλήρεις ἐπιτηδεύσεως, ἐμφάσεως, ἰδεῶν ἀλλοκότων καὶ ἀτόπων μεταφορῶν. Θαυμάζεις δὲ πῶς εὐρίσκονται ἄνθρωποι δυνάμενοι νὰ περιβάλωσι τόσον εὐκόλως τὰς ἰδέας των μὲ στολὴν οὕτω γελοίαν, καὶ ἐγχαράττοντες εἰς τὸν χάρτην πᾶν ὅ,τι παρασταθῇ εἰς τὸ πνεῦμα των, νὰ παρασκευάσωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην τόσον παράδοξον βάσανον.

Ποῖον τὸ αἴτιον τῆς διαφορᾶς ταύτης; Τῆς λατρείας τοῦ καλοῦ, τιμωμένης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὑπερίσχυτε παρ' ἡμῖν ἡ λατρεία τοῦ συμφέροντος· οἱ ἐν ταῖς λέσχαις αὐτοσχεδιασμοὶ κατέστρεψαν τὴν ἀγγλικὴν εὐγλωττίαν.

Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ λαοῦ ἀποκτῶσι ταχέως εὐροϊάν τινα λόγου, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται μὲ ἀσωτεῖαν ἀνάλογον τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποίαν τὴν ἀπέκτησαν. Ἀπαίδευτοι, μὴδ' ἔχοντες τὸν λογισμὸν αὐτῶν βριθόντα ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς μακρᾶς καὶ βαθείας μελέτης, μῆτε παραβαλόντες πρὸς ἄλληλα τὰ ἀρχέτυπα τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας εὐγλωττίας, δύνανται μετὰ ἐπανελημμένας δοκιμὰς καὶ χαλκοῦν καὶ ἀνευθρίαστον ἔχοντες τὸ μέτωπον, νὰ γενῶσιν αὐτοσχεδιασταὶ ἐξαίσιοι. Τὺς ἥττας διαδέχονται θριάμβοι ἢ ἔξως σκληρύνει τὸν ῥήτορα, ὅστις ἀπολιθοῦται μέχρι τέλους καὶ ἀπαγγέλλει τοὺς κοινούς τόπους μὲ ἀταραξίαν ἀμίμητον· διὰ τοῦτο ἡ περὶ τὸ λέγειν εὐχέρεια δύναται πολλάκις νὰ μὴ ἔχῃ τι κοινὸν μὲ τὸ ἀληθὲς προτέρημα τοῦ σεμνυνομένου ἐπ' αὐτῇ.

Τοῦ ἀνικάνου οἱ λόγοι εἶναι πάντοτε κακοὶ καὶ οὐτιδαν οἱ· ἀλλ' ἡ τόλμη του μεταδίδει εἰς αὐτοὺς βαφὴν τινα ἐνεργείας ἣτις ἐκθαμβεῖ τὰ πρῶτα. Ὁ εὐφυὴς ἐκχέει ἀφθό-

νως τὸν πλοῦτον τοῦ γονίμου νοός του, ἀλλὰ δὲν ὑφούται μέχρι τῆς ἀληθοῦς εὐγλωττίας. Εἰς τὴν ὀρμητικὴν τῶν ἰδεῶν του ἔκθεσιν εὐρίσκεις εἰκόνας καὶ ῥήσεις λαμπράς, ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη τῆς φαντασίας ὀρμὴ ἀναφαίνεται ἐπὶ τέλους ἑστερημένη δυνάμειος, συγκεντρώσεως καὶ συνδέσμου. Τὸ πᾶν εἶναι ἀπαράσκευον καὶ ἀσυνάρτητον· ἡ φράσις ἀνεπιμέλητος, αἱ δὲ μέσαι ἰδέαι ὅτε μὲν παρέρχονται λησμονούμεναι ὅτε δὲ συσσωρεύονται ἐπάλληλοι ἐπίπονον μακρηγορίαν. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος δύναται τὸ πολὺν νὰ ὀνομασθῇ εὐφραδὴς λογοκόπος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ κοσμηθῇ μὲ τὴν προσηγορίαν τοῦ ῥήτορος. Ἀνμιμούμενος τοὺς παλαιούς ἐσπούδαζε κατὰ βάθος τοὺς ἀληθεῖς τῆς τέχνης πόρους· ἂν εἰς τὸ βάθος τοῦ ταμείου του, ἠγωνίζετο νὰ τελειοποιήσῃ τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ ἢ θελὲν ἴσως ἀναδειχθῇ ἴσος μὲ τὸν Δημοσθένην καὶ μὲ τὸν Αἰσχίνην· ἀλλ' εἶναι ἄπλοὺς ἐμπειρικὸς, καὶ ὁμοιάζει κατὰ τοσοῦτον τοὺς κοσμήσαντας τὴν ἀγορὰν τῶν ἀρχαίων μεγάλους ἄνδρας καθ' ὅσον οἱ ἰταλοὶ μικρῶν ἀσματίων αὐτοσχεδιασταὶ ὁμοιάζουσι τὸν Δάντην καὶ τὸν Τάσσον. Ἴσως διὰ τῆς περὶ τὸ δημηγορεῖν ἀσκήσεως ἐσυνείθισε νὰ ἐκθέτῃ μὲ τάξιν τινα τὰς ἰδέας του, νὰ φυλάττῃ κανόνας τινας, καὶ νὰ προξενῇ τινας ἐντυπώσεις, ἀλλ' ἡ σκιά αὕτη τῆς τέχνης πόσον ἀπέχει ἀπὸ τὴν τέχνην αὐτήν! Πόσον μέγα εἶναι τὸ μεταξὺ ταύτης τῆς ἀσθενοῦς πρὸς τὴν εὐφράδειαν καὶ τὴν φιλοκαλίαν ὀρμῆς καὶ τοῦ ὁωρήματος τῆς ῥητορείας ἣτις ἀπαιτεῖ σκέψιν καὶ προϋποτίθησιν ἐμπειρίαν ἐντελῇ! Πρόσθετε εἰς τὴν κακὴν τοῦ σχεδίου διάταξιν, τῆς φράσεως τὸ ἀτημέλητον· πληθὺν λέξεων καὶ ἐπιθέτων ἀσημάντων, περιφράσεις στριφνὰς, περιττολογίας, ἐπάλληλῃαν συνωνύμων ἀργῶν καὶ ἀχρήστων, πάντα ταῦτα τὰ κατὰ τὸν Κουίντιλιανὸν ἀπαραίτητα παρεπόμενα τοῦ αὐτοσχεδιάζειν, δι' οὗ ἀποκτᾶται οὐδὲν ἄλλο ἢ κενῶν λόγων εὐροια, λέξεις ἀπ' ἄκρων τῶν χειλέων πηγάζουσαι. [I]

α) Illa ipsa extempore dicendi facultas inanem modo loquaci-

Σκοπὸν δὲν ἔχομεν νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν ψευδῆ, κεκαλλωπισμένην καὶ ἐπιτηδευτὴν εὐγλωττίαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ ἀντίθετον ἐλάττωμα, ἀλλὰ νὰ ἀνασκευάσωμεν τὴν πλάνην ἐκείνων οἵτινες ἀπονέμουσι τὸ ὥραϊον τῆς φυσικῆς εὐγλωττίας ὄνομα εἰς τὴν ἀδολεσχίαν τῶν αὐτοσχεδιαστῶν· αὕτη οὐδ' εὐγλωττία δύναται νὰ ὀνομασθῇ οὐδὲ φυσικόν τι περιέχει ἐν ἑαυτῇ· ἔξελθε εἰς τὰς πλατείας τῆς πόλεως καὶ θέλεις ἀκούσει τοὺς πλέον ἀμαθεῖς καὶ βαναύσους ἐκφραζομένους μὲ τόνον. "Ὅταν ἡ ψυχὴ κυριευθῇ ἀπὸ τὰ πάθη, ἐκπέμπει φωνὰς αἰ ὅποιαι συγκινοῦν τὰ βάθη αὐτῆς σαλευθέντα ἀναδίδουσι χειμάρους ὀργῆς ἢ οἴκτου δυναμένους νὰ παραβληθῶσι μὲ τὰ ὑψηλότερα τῆς ῥητορικῆς τέχνης γεννήματα. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου συγκινεῖται ἡ καρδιά μεταδίδει χωρὶς κόπου καὶ ἀγῶνος τὸν φλόγα τοῦ συγκινοῦντος αὐτὸν αἰσθήματος· ἀληθὴς ὢν εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἀπέριττος. Παράβαλε πρὸς τὰ ἀφελῆ ταῦτα κελαδήματα τὴν ἀσαφῆ, ἄτακτον καὶ ἐπιδεικτικὴν φλυαρίαν τοῦ αὐτοσχεδιαστοῦ. Δύναται καὶ οὗτος ἐκ διαλειμμάτων νὰ ἐνθουσιασθῇ, ἀλλ' εἰς τὰ μεταξὺ διαστήματα, τὰ χωρίζοντα τὰς συγκινήσεις ὅσας πραγματικῶς αἰσθάνεται, ἐκπίπτει πάλιν εἰς τὸ ταπεινὸν καὶ προφέρει λέξεις κενὰς ἐννοιῶν. Τῆς τέχνης καὶ τῆς εὐφυΐας ἔργον εἶναι νὰ διατηρήσῃ ὅλην τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸ πάθος ἀφελῆ ἐνέργειαν, συγχωνεύουσα εἰς ἓν ὅλον, βαθέως ἐκμεμελετημένον ὅλας τὰς δευτερευούσας ιδέας. Ἐργασία ἐργώδης καὶ ἄπλετος, τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνει ὅστις θέλει νὰ δεσπόσῃ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ καὶ τοῦ τῶν ἄλλων στοχασμοῦ. Ὅσον πυκνὴ καὶ ἂν ᾖ ἡ ἐσωτερικὴ ταραχὴ τοῦ πρέπει νὰ εἶναι κύριος αὐτῆς, ὅσον μακρὸν καὶ ἂν ᾖ τὸ ἔργον ὀφείλει νὰ διατηρῇ διὰ παντὸς ἄσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐμπνεύσεως.

Ἡ μελέτη ἐν πάσῃ τέχνῃ στοχάζεται τὸν αὐτὸν σκοπὸν· νὰ συγκεντρώσῃ τὰς ἐσκορπισμένας δυνάμεις τῆς φύσεως,

να συνάξῃ αὐτὰς πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον καὶ νὰ τὰς ἐνώσῃ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐστίαν. Εἰς τὰς περιπετείας τοῦ βίου εἴμεθα κατὰ φοράς καὶ περιόδους εὐγλωττοι, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἀπόδειξις ὅτι αἱ μουσικαὶ χορδαὶ ἡχοῦσιν εἰς τὰ βαθὴ τῆς ψυχῆς μας, ὅτι τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ καὶ ὠραίου ὑπάρχει ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι ἀτελῆ καὶ ἀσύμμετρα. Ἡ τέχνη ἀναπτύσσει τὰ στοιχεῖα ταῦτα καὶ παρέχει εἰς αὐτὰ νέαν ζωὴν ἐμφυσῶσα τὸ πῦρ τῆς ἀναπλάσεως. Εἶναι κίνδυνος, καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι δυσύχνημα, μὴ ἡ τέχνη ὑπερισχύσασα καταπνίξῃ τὴν φύσιν· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἐπίφοβος εἶναι ἡ φύσις ὅταν προκύπτῃ γυμνῇ, ἀπαιτοῦσα νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῶν ἀτάκτων ὁρμῶν καὶ παραφορῶν τὸν γλαφυροῦς τῆς τέχνης συνδυασμὸς.

Ὅστις νομίζει ὅτι ἡ θρυλλουμένη αὕτη ἐμφύτος εὐγλωττία εἶναι θερμότερα καὶ ἀφελεστέρα τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἅς λύβῃ τὸν κόπον νὰ παραβάλλῃ τὰ ἀρχέτυπα ταῦτα πρὸς τὰ αὐτοσχέδια τῶν νεωτέρων ἔργα· ἅς σπουδάσῃ μάλιστα τὴν ἀγνὴν καὶ ἀνδρώδη εὐγλωττίαν τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἧτις μεγάλη καὶ δραστικὴ καὶ ἰσχυρὰ ἐξεθύμβησε τοὺς ἀρχαίους, ἀπεφάσισε τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν καὶ ἤρξε τοῦ συφερτώδους ὄχλου· θέλει μὲν φλεχθῆ ἀπὸ τὸ ἐνυπάρχον πῦρ τὸ ὁποῖον οἱ μακροὶ αἰῶνες δὲν ἐμάρανον, ἀλλὰ καὶ ὅλος ἐνθους θέλει θαυμάσει πρὸ παντὸς ἄλλου τὸ πυκνὸν καὶ σύντονον τῆς ἐργασίας τὸ ὁποῖον παρήγαγε τὴν εὐγλωττίαν· θέλει κατανοήσῃ ὅχι μόνον ὅτι πρὸς ἀπόκτησιν ἐπιτηδειότητος δυναμένης νὰ παραγάγῃ τοιαῦτα ἔργα ἀπαιτεῖται ἀκάμκτος φιλοπονία καὶ βαθεῖα μελέτη, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀποκτηθείσης αὐτῆς ἡ χρῆσις δὲν εἶναι τόσον εὐχερής. Πλὴν δύναται τις νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἐργασίαν τόσον ὀχληράν; ἀναμφιβόλως, ἂν θέλῃ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἔχνη τῶν μεγάλων τούτων διδασκάλων· εἰς τὴν τελειότητα ταύτην δὲν φέρουσιν οὐδ' ἡ τύχη οὐδὲ μηχανικός τις συνδυασμὸς, οὐδὲ ποιά τις ἑξίς καὶ ἄσκησις ῥητορικῇ· ὅστις φρονεῖ τὰ ἐναντία δὲν διαφέρει πολὺ τοῦ ζητοῦντος εἰς τὸ σκοτεινὸν καὶ φωτεινὸν κιβώ-

• τιον τὸ μυστήριον τῆς ζωγραφικῆς καὶ σπουδάζοντος δι' ἀπλῶν ἐκτυπωμάτων νὰ γενῇ τοῦ Ῥαφαήλου ἀντίζηλος.

Τίς ἐκ τῶν εὐγλώττων τῆς Ἑλλάδος συγγραφέων ἔδειξε τοσαύτην περὶ τὸ ὕφος ὀλιγορίαν καὶ χαυνότητα ὅσην οἱ πλείστοι τῶν καθ' ἡμᾶς; οὐδεὶς. Δὲν ἀναφέρω τὸν Ἰσοκράτην, ὅστις, ὡς λέγει πού Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὁμοίαζε τορνευτὴν μάλλον ἢ ἀνδριαντοποιὸν, διότι γνωστὸν ἐστὶ τοῖς πᾶσιν ὅτι διὰ νὰ πλέξῃ τοῦ περσικοῦ πολέμου τὸ ἐγκώμιον κατέτριψε περισσότερον χρόνον ἀφ' ὅσον ἔδωκε πᾶν ἄνθρωπος πρὸς κατάκτησιν ἀπάσης τῆς Ἀσίας· ἀλλ' ὁ ἀνώτερος τοιούτων φύγων Πλάτων, ὅστις οὐδ' ἀσθενῶς ἐσχεδίαζεν, οὐδ' ἠκριβολόγει περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, ὁ τύπος οὗτος τῆς εὐφραδείας, τῆς ἀφελείας καὶ τῆς χάριτος, διώρθου καὶ ἀνεδιώρθου τὰ ἔργα του· ὁμολογοῦσι τοῦτο πάντες οἱ ἀρχαῖοι, μνημονεύοντες τῆς περὶ τὴν ἐργασίαν βραδύτητος αὐτοῦ καὶ ἐπιμαρτυρεῖ ἡ μετὰ τὸν θάνατόν του εὑρεθεῖσα δέλτος, ἡ ποικίλως μετακειμένην τὴν ἐξῆς ἀρχὴν τῆς Πολιτείας ἔχουσα. “ Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ, „ μετὰ Γλαῦκωνος τοῦ Ἀρίστωνος. ” Τοὺς ἀπλοὺς τούτους λόγους ἐθεώρει ἐπιδεκτικούς πολλῶν ὅχι ἀδιαφόρων συνδυασμῶν. Οὕτω δὲ ποιῶν αὐτοσχεδίαζεν ὁ Πλάτων; ἐδίωκε τὴν τοῦ ὕφους εὐφράδειαν διὰ τῆς περὶ τὸ συγγράφειν εὐχερείας; πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

Ὁ δεινὸς ῥήτωρ ὁ τοῦ Φιλίππου κρατήσας ἀπεστρέφετο τὸ ἐκ τοῦ εὐθέως λέγειν· τὰ σωζόμενα πενήκοντα καὶ ἕξ τοῦ ῥήτορος τούτου προοίμια μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ ἔργα του ἦσαν βραδείας καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας προϊόντα· ἡ δὲ συγχὴ τῶν ιδίων ἔργων ἐπανάληψις, μάρτυς ἀψευδῆς τῶν ἀπορρήτων τοῦ σπουδασηρίου του, ἀποκαλύπτει οὕτως εἰπεῖν τὸ μυστήριον τῆς περὶ τὸ συνθέτειν μεθόδου του. Τὸ αὐτὸ χωρίον, σχεδιασθὲν κατὰ πρῶτον, μετὰ ταῦτα ἐξεργασθὲν καὶ τέλος ἐπεξεργασθὲν ἐπιμελῶς ἀναφαίνεται εἰς πολλοὺς λόγους του· τὰς δὲ γενομένας ἐξαλείψεις, προσθήκας, μεταβολὰς καὶ μεταθέσεις γινώσκομεν οὕτως ἀκριβῶς ὡς ἂν εἰ συμπαρήμεν αὐτῷ ἐργαζομένῳ καὶ σπουδάζοντι. Ὁ συγ-

γραφειὺς ὅτε μὲν μετατίθῃσι περίοδόν τινα, ὅτε δὲ διατηρῶν τὸ ἕτερον τῆς φράσεως κῶλον, τὸ ὅποιον θεωρεῖ προδήλως ὡς τέλειον, ἀνασκευάζει καὶ ἀναπλάττει ὁλοσχερῶς τὸ ὑπόλοιπον· ἐνταῦθα ἀπλοῦν ἐπίθετον μεταβάλλεται διαδοχικῶς δις καὶ τρίς· ἐκεῖ ἰδέα τις λαμβάνει σαφεστέραν μορφήν καὶ ἀλλαγῇ παραβολὴ δέχεται προσφυστέραν ἐφαρμογήν· οὐδὲν τούτοις ἀνομοιότερον ἢ οἱ ἰδιόρρυθμοι γόνοι φαντασίας ἀναγώγου ἐφ' ἣ σεμνύνονται οἱ καθ' ἡμᾶς ποιηταὶ καὶ τῆς ὁποίας αὐξάνουσι τὸ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἀλλόκοτον ἐλευθερίαν.

Ἀλλὰ σφάλλουσι καὶ οὗτοι οἱ αὐτοσχεδισταί. Ἡ μεγαλοφυΐα οὕσα νοὸς ἀνύψωσις δὲν περιφρονεῖ τὸν περιβάλλοντα τὴν ἰδέαν τύπον, ἀλλ' ἐπιζητεῖ μάλιστα τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐντελὴ τῆς ἰδέας καὶ τοῦ τύπου τούτου συμφωνίαν· ὁ δὲ Δημοσθένης καὶ πάντες οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς, τὴν πλήρη τῆς ἰδέας ἑκφρασιν διώκοντες, ἡγρῦν πῆσαν νύκτας ὅλως τὸ ὕφος ἐξεργαζόμενοι.

Μὴ ἀποδειλιάσωμεν νὰ οἰκειωθῶμεν μὲ τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ, ἐρευνῶντες καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς φάσεις τὴν πολύμοχθον ταύτην δημιουργίαν, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ ἀπόρρητα τῆς τέχνης αὐτοῦ καὶ νὰ μνηθῶμεν τὸ μυστήριον τῆς περὶ τὸ συνθέτειν μεθόδου του. Δις π. χ. ἡγόρευσε περὶ τῆς ἀσπόνδου κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἑχθρας τοῦ Φιλίππου, περὶ τῶν πολιτικῶν αἰτίων δι' ἃ ἐνέπλησε στρατιωτῶν τὴν Θράκην καὶ διέκειτο πολέμιος πρὸς τὰς Ἀθήνας. Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς λόγους τούτους τὸν τε περὶ Χερρόνησσου καὶ τὸν τέταρτον φιλιππικὸν ἀπαντᾶται ἡ αὐτὴ περὶ τοῦ προκειμένου ῥήσις, ἀλλὰ πόσον διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν βαφήν! Εἰς τὴν δευτέραν ἀναφαίνεται ὁλόκληρος ὁ Δημοσθένης καὶ ἡ ὑψηλὴ αὐτῇ ἡρὰ ἐξέρχεται ὡς χεῖμαρος πυρός. "καὶ κακόνους μὲν ἐστὶ καὶ ἑχθρὸς ὅλη τῇ πόλει καὶ τῷ τῆς πόλεως ἐδάφει, προσθήσω δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει θεοῖς, οἵπερ αὐτὸν ἐξολέσειαν."

Ἡ ῥήσις αὕτη, ἥτις φαίνεται διαφυγοῦσα θερμὴ καὶ ἀκάθεκτος τὸν πρῶτον τοῦ ῥήτορος βρασμὸν, εἶναι, ὡς πᾶν

τὸ ὑψηλὸν, ὄψιμος τῆς μελέτης καρπός. "Ὅσοι λέγουσι ὅτι ὁ Δημοσθένης ἀμελεῖ τὴν λέξιν λανθάνονται ἂν ἐνίοτε ἐπαναλαμβάνῃ τὴν αὐτὴν λέξιν διὰ τὴν καταστήσῃ τὸν λόγον ἐμφαντικώτερον· ἂν ἐπιτείνῃ τὴν ἑκφρασιν δι' ἐπαλληλίας ἐντέχνου καὶ ὅλως Ἀσιατικῆς δύω ὅρων παραγομένων ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης, ὥς ἐν τῷ ὑπὲρ Κτησιφώντος λόγῳ, "πο-
 ,, λέμους πολεμοῦντας, κινδύνους κινδυνεύοντας, ταῖς κατη-
 ,, γορίαις κατηγοροῦσι" τοῦτο εἶναι γλωσσικὸν ἰδίωμα ἀνακαλοῦν τοὺς ἐβραϊκοὺς ἰδιωτισμοὺς "θανάτῳ ἀποθανεῖσθε" καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ δὲν πρέπει νὰ καταταχθῇ με-
 ταξὺ τῶν ἀμαρτημάτων ὅσα διαφεύγουσι τὴν ἀκμὴν καλὰ μου ἀσυλλογίστου. Ἐμέμφθησαν ἐπίσης τῶν ἐπιλόγων τοῦ Δημοσθένους τὴν ἀσθένειαν, ἢ ἄλλ' ἐμψυγὺς αὕτη καταγ-
 γέλλει παχυλὴν ἄγνοιαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων. Οἱ παλαιοὶ ἐφρόνουν ὅτι τὸ πάθος δὲν ἔπρε-
 πε νὰ ᾔηται τὸ ἐπικρατοῦν στοιχεῖον καὶ οὕτως εἰπεῖν ἢ βάσις τῆς ῥητορικῆς, τῆς ποιήσεως καὶ τῶν ὠραίων τε-
 χνῶν, ἀλλὰ μικρά τις καὶ δευτερεύουσα μερὶς, ἐπεισὺδιον πολλάκις ἐπικίνδυνον. Ἰδε τοὺς παλαίους ἀνδριάντας· ἢ λύπη δὲν ἀσχημίζει μὲ ριτίδας τοὺς χαρακτήρας τοῦ προ-
 σώπου των. Ἡ ἑλληνικὴ λατρεῖα θεοποιούσα τῆς μορφῆς τὸ κάλλος ἐδίδασκε τοὺς ἀρχαίους νὰ τιμῶσι καὶ νὰ θαυ-
 μάζωσι τὸ γαληνιαῖον καὶ ἁρμονικὸν, τὴν σύμμετρον καὶ σεμνοπρεπὴ ἀπλότητα τὴν ὁποῖαν αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκαθέ-
 κτων παθῶν δὲν δύνανται νὰ μὴ ταραξώσι. Καθὼς ὁ ἀγαλ-
 ματοποιὸς παριστῶν καὶ τὴν Νιόβην θνήσκουσαν, καὶ τὸν Μαρσύαν ἐκδεδαρμένον καὶ τὸν Ἥφαιστον ἀπ' οὐρανοῦ εἰς γῆν καταφερόμενον, ὥφειλε νὰ ἀποτρίβῃ τὸ τραχὺ τῆς πράξεως περιβάλλον τὴν εἰκόνα μὲ χάριν ὑπερφυᾶ, ὡσαύ-
 τως ὁ ῥήτωρ μετὰ τὰς θερμὰς καὶ ἐμπαθεῖς λοιδορίας καὶ τὰς βροντώδεις κραυγὰς ὥφειλε νὰ διορθώσῃ παρακατιῶν τὰς παραφωνίας ταύτας, νὰ καταστείλῃ κατὰ μικρὸν τὴν ἀπρεπὴ ταύτην παραφορὰν καὶ νὰ καταστρέψῃ ἐπὶ τέλους τὸν λόγον μὲ λέξεις γαληνιαίας, σεμνὰς καὶ σχεδὸν ψυ-
 χράς· τοῦτο ἀπῆλθον αἱ περὶ τῆς τέχνης ἰδέαι τοῦ καιροῦ

ἐκείνου, ιδέαι πλήρεις μεγαλειότητος καὶ εὐγενείας, αἵτινες παρήγαγον τὴν ὁμᾶδα τοῦ Λαοκόοντος, τὴν Ἀφροδίτην τῶν Μεδίκων καὶ τοσαῦτα ποιητικῆς καὶ ῥητορικῆς τέχνης ἀριστουργήματα.

Ὁ Αἰσχίνης, εἰς τὸν κατὰ Κτησιφῶντος λόγον του δὲν ψυχραίνει μέχρι παγετοῦ τὴν θερμότητα τῆς προηγουμένης περικοπῆς; δὲν ταπεινοῖ τοῦ προηγουμένου ἐδαφίου τὸ ὕψος ἐπιφέρον ἐπίλογον μωρὸν καὶ γελοῖον καὶ ὅλως μεταφυσικόν; Παραστησάμενος περὶ αὐτὸν τὰς σκιὰς τῶν ἐνδόξων προγόνων καὶ ἐξορκίσας τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην φάλαγγα κατὰ τοῦ Θηρίου τοῦ συνωμόσαντος κατὰ τῆς πατρίδος καὶ στεφανωθῆναι μέλλοντος, ἐπιφέρει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους "Καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους τῶν προγόνων οὐκ ἂν, οἷεσθε ἀναστενάξαι εἰ ὁ μετὰ τῶν βαρβάρων ὁμολογῶν, τοῖς Ἕλλησιν ἀντιπράξαι στεφανωθήσεται" μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἄρτι τοσοῦτον δεινὸς καὶ εὐγλωττος ῥήτωρ ἐκπίπτει διὰ μιᾶς ἀπὸ τὸ ἀμήχανον ἐκεῖνο τῆς εὐγλωττίας ὕψος καὶ σοφιστῆς ψυχρὸς τελευτᾷ τὸν λόγον δι' ἐπιδεικτικῆς τινος, ἀτόπου καὶ τετριμμένης σοφιστείας.

Ὁ Δημοσθένης ὀρθώτερον τοῦ καλοῦ στοχαζόμενος, ὑπὴκει ὅμως εἰς τὴν δόξαν τῆς κοινῆς γνώμης, μὴ ἀμελῶν μὲν τὰ περὶ τὸν ἐπίλογον, ἀλλὰ παρέχων αὐτὸν ἀπλοῦν καὶ ἀνεπιτήδευτον ὥς ἂν εἰ ἤθελε νὰ ἀναπαύσῃ τὸν ἀκροατὴν. τὸν τρόπον τοῦτον ἐμιμήθη καὶ ὁ Κικέρων εἰς τινὰς τῶν ῥητορικῶν λόγων του π. χ. τὸν ὑπὲρ Μύλωνος τοῦ ὁποίου τὸ τέλος ὃν ψυχρὸν καὶ γαληνιαῖον, ἀπάδει πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ ἀγωνίσματος.

Τὸν ἀνερευνῶντα μὲ ἀκριβολογίαν γραμματικὸν καὶ σχολιαστὴν τὰς διαφόρους τοῦ Δημοσθένους γραφὰς ἐκπλήττει αὐστηρότης φιλοκαλίας καὶ κομψότητος ἀγνώστου εἰς τοὺς νεωτέρους· ἀπλῇ πλὴν ἔντονος καὶ τολμηρὰ παραβολὴ ἀναφαίνεται τρεῖς εἰς τὸν Δημοσθένην ποικιλοτρόπως ἐξυφασμένη. Παραβάλλει τοὺς ἐχθροὺς τῆς εὐταξίας δημαγωγοὺς μὲ τὰ ἀφανῆ ἐκεῖνα νοσήματα, τὰ ὅποια κρυπτόμενα ἐνὸς τοῦ σώματος ὑγιαίνει ἀναφαίνονται καὶ ἀνακινοῦν

ται ὅταν ἡ ὑγεία προσβληθῇ· ἐκ τῶν τριῶν τούτων δια-
φόρων γραφῶν ἡ τρίτη ὑπερέχει, ὡς ἀπλούστερον, εὐρυθ-
μότερον καὶ καθαρώτερον ἐκπεφρασμένη (1). Ἴδου ἡ τρίτη
σύνταξις ἐκλεκτῆς τινος ἄλλης περικοπῆς τριπλὴν ὡ-
σαύτως παθούσης ἀναμόρφωσιν. (2)

“Ὅταν μὲν γὰρ ὑπ’ εὐνοίας τὰ πράγματα συστῇ, καὶ
„ πᾶσι ταῦτα συμφέρει τοῖς μετέχουσιν τοῦ πολέμου, καὶ
„ συμπονεῖν καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς καὶ μένειν ἐθέλουσιν
„ οἱ ἄνθρωποι· ὅταν δ’ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὡς

(1) Ἡ παραβολὴ αὕτη ἀπαντᾶται τρεῖς τῶ ὄντι εἰς τὸν Δημοσθένην
εἰς τὸν Ὀλυνθιακὸν 2, εἰς τὸν ἐ. Φιλίππικόν, ἥτοι τὸν πρὸς τὴν Φι-
λίππου ἐπιστολὴν, καὶ τελευταῖον εἰς τὸν περὶ στεφάνου, τὸν ὁποῖον
ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου ὑπὲρ Κτησιφῶντος λόγον ὠνόμασεν, ἀλλ’
εἰς μόνον τὸν τελευταῖον ἀναφέρεται εἰς τοὺς δημαγωγούς· εἰς τὰς
ἄλλας δύο περιπτώσεις τὰ εἰς ὑγιᾶ σώματα ἀφανῆ νοσήματα παρα-
βάλλονται πρὸς τὴν ἀφανῆ καχεξίαν τοῦ ἐξημεροῦντος Φιλίππου τὸν
ὁποῖον προσπαθεῖ ὁ ῥήτωρ νὰ παραστήσῃ ὡς ἔχει ἀπρόσμαχον. Ἰδε
σελ. 26--27. 167 καὶ 314, ἔκδοσις Στερεότ. Δειψ. 1829. σημείωσ.
τοῦ μεταφρ.

(2) Ἐν Ὀλυνθιακῷ Β’. Ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς παρατιθεῖς
ἀντὶ τοῦ κειμένου τὴν μετάφρασιν ἐπιφέρει· “Μεταφράζοντες δὲν ἔπαγ-
„ γελλούμεθα καὶ νὰ μεταδώσωμεν ἀντάξιόν τι τοῦ πρωτοτύπου ἀπει-
„ κόνισμα. Ἡ μίμησις γλώσσης πλήρους ἁρμονίας καὶ καλλονῆς ὡς
„ τὴν ἑλληνικὴν εἶναι μωρὰ ἐπιχειρήσεις, ἐπιτηδεῖα μόνον νὰ ἐξευτελί-
„ σῃ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν τὸ ἰδίωμα, καθιστῶσα ἐπαισθητὸν τὸ ξη-
„ ρὸν, τὸ ἄκομψον καὶ τὸ ἄμουσον αὐτῶν· διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀκολου-
„ θους λέξεις ὁ ἀναγνώστης θέλει εὐρῇ τὴν διάνοιαν μόνον οὐχὶ δὲ καὶ
„ τὸ ἔνδυμα μὲ τὸ ὁποῖον ὁ ῥήτωρ τὴν περιέβαλεν.” Ἡ περὶ ἧς ὁ λό-
γος ῥήσις, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς ἀπὸ
τὸν Β’. Ὀλυνθιακὸν δὲν εἶναι βεβαίως ἡ τελευταία, διότι εὐρίσκεται
καὶ εἰς τὸν ἄρτίως μνημονευθέντα Ε’. Φιλίππικόν ὅστις εἶναι προδή-
λως πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Β’. Ὀλυνθιακοῦ· ἡ ἐπομένη μάλιστα πε-
ρικοπὴ τῆς διατριβῆς ὑποδεικνύει ὅτι ταύτην μᾶλλον τὴν ἐν τῷ Φιλίπ-
πικῷ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ συγγραφεὺς ὡς συντομωτέραν καὶ ἔχουσαν
ἀντὶ τῆς λέξεως πονηρίας τὴν λέξιν ἐπιβουλήs. σημ. τοῦ
μεταφρ.

„ περ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταί-
 „ σμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ
 „ ἔστιν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικοῦντα καὶ ἐπιιορκοῦντα
 „ καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτήσασθαι· ἀλλὰ τὰ
 „ τοιαῦτα εἰς μὲν ἅπαξ καὶ βραχὺν χρόνον ἀντέχει, καὶ
 „ σφόδρα γε ἠνθησεν ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν, ἂν τύχῃ, τῷ χρόνῳ
 „ δὲ φωρᾶται, καὶ περὶ αὐτὰ καταρρεῖ· ὥσπερ γὰρ οἰκίας,
 „ οἶμαι, καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κατώ-
 „ θεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς
 „ ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προ-
 „ σήκει· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι νῦν ἐν τοῖς πεπραγμένοις Φι-
 „ λίππῳ.”

Τίς θέλει πιστεύσει ὅτι πρὸς δημιουργίαν τῆς περικυπῆς ταύτης ὁ Δημοσθένης ἐκοπίασε διορθῶν καὶ μετασκευάζων περισσότερον παρ' ὅσον κοπιᾶζουσιν οἱ νεώτεροι πρὸς σύν- ταξιν ὀλοκλήρου λόγου. Μεταβάλλει ἐν ἐπίθετον θέλων ν' ἀποφύγῃ τὸ δύστηχον τὸ ἐκ τῆς ἐπαλληλίας ἰδύω λέξεων ὁμοιοτελεούτων [πλεονεξίας καὶ πονηρίας]· ἀντὶ ἐντόνου ἀλλ' ἀπροσφυοῦς ἐκφράσεως ἀντικαθίστησι μίαν μόνην λέ- ξιν, ἀπλὴν μὲν ἀλλὰ τὴν προσήκουσαν· χάριν τῆς ἀρμονίας, τοῦ καλοῦ καὶ τῆς αἰτιατικῆς γλαφυρότητος θυσιάζει μετα- φορὰν λαμπρὰν καὶ τολμηράν, συμπηγνύει καὶ ἐνδυναμοῖ τὴν διάνοιαν ἀποσκυβαλίζων τὰ ἀργὰ παραπληρώματα καὶ φιλοπονῶν τὸν ἀνὰ χεῖρας λόγον ὡς ὁ γλύπτης τὸ μάρ- μαρον.

Ἐ κορυφαῖος λοιπὸν ὅλων τῶν γνωστῶν ῥητόρων, ὁ αἰ- ῶνιος οὗτος τῆς πολιτικῆς εὐγλωττίας τύπος, δὲν ἐθεώρει ἔργον εὐχερὲς, παίγνιον τῆς φαντασίας, τὴν κατασκευὴν μιᾶς μόνης φράσεως· κάτοχος καὶ τῶν ἰδεῶν του καὶ τῆς γλώττης του καὶ ἱκανὸς νὰ διαχύσῃ, ἂν ἡ θελῃ, μὲ εὐκολίαν καὶ χάριν ἐπιπόλαιον τοὺς κρουνοὺς τῆς εὐγλωττίας του, ἐ- θεώρει τὴν εὐχέρειαν ταύτην ὡς βεβήλωσιν· ἐδίωκε τὸ καί- ριον εἰς πᾶν στοιχεῖον τοῦ λόγου του· ἀπεστρέφετο τὴν χρῆσιν παραπληρωματικῶν λέξεων καὶ περιόδων, αἰσχυνό- μενος τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀμμοκονίας, τὸ ὅποιον ἀφθόνως

μεταχειρίζονται οἱ καθ' ἡμᾶς ῥήτορες παραγεμίζοντες τῆς διανοίας των τὰ χίσματα. Ἐξέυρων ὅτι ἐκάστη τῶν ἰδεῶν ἡμῶν ἐκτυποῦται δι' ἀριθμοῦ τινος λέξεων, αἵτινες ἀντανακλῶσι μᾶλλον ἢ ἥττον πιστῶς καὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδόμυχον τοῦ ῥήτορος αἶσθημα, εἰργάζετο ἀνενδότως μεχρισοῦ παρείχεν εἰς τὸ ἔργον τὴν ἐσχάτην τελειότητα. Τὴν σήμερον οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων προτιμῶσιν ἀντὶ τῆς ἐπεξεργασίας τὴν ἐξ ὑπαρχῆς σύνταξιν τοῦ ἔργου ὀνομάζοντες τὴν εὐκολίαν ταύτην ἔμπνευσιν. Ὁ Δημοσθένης ἄλλως πως φρονῶν, μετεχειρίζετο ἀδιστάκτως, οἷονεὶ πολυτίμων μνημείων ἐρείπια, καὶ δεύτερον καὶ τρίτον τὰς περιόδους, τὰς παραβολὰς καὶ τὰς φράσεις, ὅσας διὰ πολλοῦ ἐκμελετηθείσας ἐθεώρει τελείας καὶ ἀξίας διατηρήσεως· ἡγάπα νὰ ἐπανέρχεται συχνάκις εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς τούτους γόνους τῆς ἀκαμάτου φιλοπονίας του· μαρτυροῦσί μου τῷ λόγῳ χωρία τινὰ συγγεκεροτημένα ἀπὸ φράσεις συντεθείσας κατὰ διαφόρους χρόνους πολὺ ἀλλήλων ἀπέχοντας, καὶ τὰς ὁποίας συνήρμωσεν ἐπὶ τέλους ὁ ῥήτωρ, ἀνεγείρων μνημεῖον ἄφθιτον εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ἣτις κατ' αὐτὸν δὲν ἦτο τυχαῖον καὶ παιδαριῶδες ἄθურμα, παιδιὰ τις ἢ πείρας ἀπλῆς παρεπόμενον.

Εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην συνετέλει καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀκροατῶν· ἡ δύσκολος ἀκοή τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες συνέβρεον περὶ τὸ βῆμα τοῦ ῥήτορος ὡς σπεύδοντες ἡμεῖς εἰς τὰς μουσικὰς συμφωνίας ἀκροασόμενοι ἔνδοξόν τινα μελωδὸν, ἡγάπα φαίνεται καὶ ἀπῆτει τὰς συχνὰς ταύτας ἐπαναλήψεις, ἄλλως ὁ Δημοσθένης δὲν ἠδύνατο νὰ συνθέτῃ τὸν ἐπιόντα λόγον ἐκ τῶν τριῶν τεταρτημορίων τοῦ προηγουμένου, οὐδὲ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἀνενδοιαστῶς ἐκλεκτὰ τινὰ χωρία καὶ τολμηρὰς μεταφοράς· ἦτον ἄρα τοῦτο προδηλῶς, ὠραίου δράματος δευτέρα παράστασις, εὐδοκίμησαντος μέλους ἀναγκαστικὴ ἐπανάληψις ;

Τὸ θαυμαστότερον τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μυστήριον εἶναι ἡ διττὴ αὕτη δύναμις τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες διψοῦντες εὐγλωττίας οὐ μόνον χάριν πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ χάριν ἡδονῆς καὶ τέρψεως, ἐτέρποντο ἅμα καὶ

ἐπολιτεύοντο. Πῶς οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὄντες ἐνταυτῷ δικασαὶ καὶ διαδικοῖ, ἐπικριταὶ καὶ ἀκροαταὶ δὲν ἐλησμόνου ἢ τὴν ἐκ τῆς φιλοσόφου καὶ φιλολόγου τέρψεως ἡδονὴν, ἢ τὴν περὶ τῆς μελλούσης ψήφου των ἀπόφασιν; Πῶς ἡ μία τῶν πνευματικῶν τούτων ἐνασχολήσεων δὲν κατίσχυε τῆς ἄλλης; Εἶναι τῷ ὄντι ἀνεξήγητον. Διάγοντες εἰς πολιτείαν ἐπιτηδεῖαν εἰς ἀσκησιν ἅμα καὶ τέρψιν τοῦ πνεύματος ἀνεμίγνου μὲ θάυμαστον εὐκολίαν ἢ μᾶλλον συνέχεον τὸ διπλοῦν ἐπάγγελμα τοῦ πολίτου καὶ τοῦ ῥήτορος, τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ φιλολόγου· οἱ καθ' ἡμᾶς λαοὶ παρ' οἷς τὸ πολιτεύεσθαι διεξεύχθη τῆς ποιήσεως καὶ τῆς εὐγλωττίας δὲν θέλουν καταλάβει ποτὲ τὸ θάυμα τοῦτο.

Ὁ Κυντιλιανὸς ἔλεγε “ μελέτη ἐκείνῳ, τούτῳ φύτις τὸ πλεόν.” Τὸ βαθὺ τοῦτο λόγιον ἐφάνη παράξενον εἶναι ὅμως ἀληθές. Ἡ εὐροία τοῦ Κικερωνείου λόγου ἀναγγέλλει ῥήτορα προωρισμένον εἰς τὴν πανηγυρικὴν εὐγλωττίαν· οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους ὄξουσιν ἐλυχνίων, ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ ἡ πυκνότης αὐτῶν καταπλήττει. Ὡ πόσον ὁ Δημοσθένης πλησιάζει ἐγγύτατα τῆς πραγματικῆς εὐγλωττίας, τὴν ὁποίαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τιμῶσιν οἱ νεώτεροι, καὶ ἥτις μόνῃ δύναται νὰ ἐνθουσιάσῃ σήμερον τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθέων ὅσα κοσμοῦσι τὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος παρέρχονται ἀνεπαίσθητα εἰς τοὺς ἀκροατὰς τῆς ΙΘ. ἐκατονταετηρίδος· τῶν Δημοσθενικῶν ὅμως λόγων τὸ κάλλος δὲν διαφέρει παντελῶς τοῦ ἀνυψοῦντος καὶ λαμπρύνοντος τῆς ἡμετέρας Βουλῆς τοὺς ῥήτορας· συνίσταται εἰς ἐφόδους ῥαγδαίας καὶ συνεκτικὰς, εἰς ἐπιχειρήματα ἰσχυρὰ καὶ διὰ βραχέων ἐκπεφρασμένα, εἰς εἰκόνας ζωηρὰς καὶ εὐλήπτους, εἰς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πλήξῃ σφοδρῶς τὴν ψυχὴν καὶ νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἀθλῆται τοῦ πολιτικοῦ σταδίου μελετήσατε ἐπιμελῶς οὐ μόνον τὰ συνθέματα, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ συνθέτειν μέθοδον τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός!

Ὁ Δημοσθένης δὲν προχωρεῖ δι' ἄλλεπαλλήλων συλλογισμῶν, οὐδὲ διώκει τὸν σκοπὸν διὰ λογικῶν ἀποδείξεων·

ἀλλ' ἐκθέτει φυσικὴν τινα σειρὰν ἐνθυμημάτων καὶ παρατηρήσεων ἐναργῶν, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀναφερομένων εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον προτίθεται· αἱ μεταφοραὶ τοῦ δὲν ἔχουν τι μεταφυσικὸν καὶ πόρρω τῆς κοινῆς ἀντιλήψεως κείμενον, δὲν ἀνάγει τὸν λόγον εἰς τὸ ἀφηρημένον, οὐδὲ τὸν ἐπιτηδεύει, ἀλλὰ παρέχει αὐτὸν εὐληπτον εἰς τὸν δημώδη πλὴν ἰσχυρὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν του, ὅστις ἀντιλαμβάνεται χωρὶς κόπου ὅλων τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ῥήτορος. Αἱ ἀπλαῖ αὗται φράσεις δὲ εἶναι ἄμυροι δυνάμεως· εἰς τὸν οἰκείον τεθειμέναι τόπον, πλήττουσι τὸν νοῦν, ἐντυποῦνται εἰς αὐτὸν καὶ συντιελούσιν εἰς τὸ μέγα ἔργον τὸ ὁποῖον ὁ ῥήτωρ προτίθεται. Μεταξὺ ἐκθέτων τὰ ἐναργῆ ταῦτα ἀξιώματα, ἀποτείνει ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ πάθη τῶν ἀκροωμένων ζωηρὰς καὶ συντόμους ἐκκλήσεις, λέξεις ἡχούσας εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πολίτου, ιδέας ἀπλᾶς, αἵτινες ὡς κοιναὶ τοῖς πᾶσι, θεωροῦνται κτῆμα ἴδιον ἐνὸς ἐκάστου ἀκροατοῦ καὶ πληροῦσι τὴν καρδίαν του ἀπὸ χαρὰν φιλαυτίας ἀφελοῦς ἀκαούοντος αὐτὰς ἐκφερομένας ἀπὸ τοῦ βήματος. Ἀπλᾶ λοιπὸν καὶ ἀφελῆ εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν ἡ διάνοια κυριεύεται, σύρεται καὶ καταβάλλεται, δι' ὧν ἡ καρδιά συγκινεῖται καὶ ἐκ βάθρων σαλεύεται· δὲν ὁμοιάζουν οὔτε τὴν λεπτὴν γλαφυρότητα τῆς ἀσιατικῆς σχολῆς, οὔτε τὴν ἑναυλον τοῦ Κικέρωνος ἁρμονίαν· διὰ τὰ φθάση ὁμως εἰς τὴν κραταιὰν ταύτην ἀπλότητα ὑπεβλήθη εἰς τὸν ζυγὸν κανόνων ὅχι ὀλιγώτερον αὐστηρῶν καὶ ἀπαραβάτων παρ' ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ὑποτάσσονται οἱ λάτρεις τῆς καθαρότητος τοῦ ὕφους σοφισταί· ὅστις δὲ τῶν νεωτέρων ἐσάλευσε μὲ τοὺς φθόγγους τῆς φωνῆς του ἐκκλησίας βουλευομένης, τοῦτο τὸ μυστήριον εἶχεν ὁδηγόν, ταύτην τὴν ὁδὸν ἐβάδιζε· κακῇ τύχῃ ὁμως ὀλίγοι σήμερον ἀναδέχονται τὸν κόπον τὰ ἐνασχοληθῶσι μετ' ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας εἰς τὴν αὐστηρὰν διόρθωσιν καὶ ἐξεργασίαν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἔργων.

Μὴ νομίσης ὅτι αἱ ιδέαι, τὰς ὁποίας ὁ Δημοσθένης μετεχειρίσθη καὶ τῆς παρ' αὐτῷ χρήσεως ὁ τρόπος παρήκμασαν ἤδη καὶ κατέστησαν ἀπηρχαιωμένα καὶ ἀνεφάρμοστα με-

τάβαλε κύριά τινα ὀνόματα καὶ ἔξεις τοὺς πλείστους τῶν λόγων τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς οὐδὲν ἦττον εὐχρήτους εἰς τὰς συζητήσεις τῶν ἀγγλικῶν βουλευτηρίων· θέλεις μάθει μάλιστα ποίαν ἡμπορεῖ νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν εἰς τὴν νεωτέραν ταύτην ἐκκλησίαν λέξεις οὕτω σύντομος καὶ συνεστηκυῖα περιβάλλουσα συλλογισμοὺς ἀκαταμαχήτους.

Ὁ Δημοσθένης κατηγορῶν ἀδικίας τοὺς Ἀθηναίους ὅτι τὸν Διοπίθην πολεμοῦντα τὸν Φίλιππον περιεώρων, τί ἄλλο εἶναι εἰμὴ ὁ Φῶξ ὀνειδίζων τοὺς περὶ τὸν Πίττ ὑπουργοὺς ὡς παρασπονδοῦντας καὶ προδιδόντας τοὺς συμμάχους; Ναὶ τῆς εὐγλωττίας ἡ διάλεκτος εἶναι μία· ἡ ἀνθρώπινος καρδιά διαμένει ἀναλλοίωτος ἀναμέσον ὅλων τῶν αἰῶνων, τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἰδιωμάτων, ἔχουσα τὰ αὐτὰ πάθη καὶ κινουμένη διὰ τῶν αὐτῶν ἐλατηρίων.

“Ἡμεῖς οὔτε χρήματα εἰσφέρειν βουλόμεθα, οὔτε αὐτοὶ ζυγατεύεσθαι τομλῶμεν, οὔτε τῶν κοινῶν ἀπέχεσθαι δυνάμεθα, οὔτε τὰς συντάξεις Διοπίθει δίδομεν, οὐθ’ ὅς’ ἂν αὐτὸς αὐτῷ πορίσῃται ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ βασκαίνομεν καὶ σκοποῦμεν, πόθεν καὶ τί μέλλει ποιεῖν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, οὐτ’ ἐπειδὴ περ οὕτως ἔχομεν, τὰ ἡμέτερά αὐτῶν πράττειν ἐθέλομεν· ἀλλ’ ἐν μὲν τοῖς λόγοις τοὺς τῆς πόλεως λέγοντας ἄξια ἐπαινοῦμεν· ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τοῖς ἐναντιούμενοις τούτοις συναγωνιζόμεθα· ὑμεῖς μὲν τοίνυν εἰώθατε ἐκάστοτε τὸν παριόντα ἐρωτᾶν, τί οὖν χρή ποιεῖν; ἐγὼ δ’ ὑμᾶς ἐρωτῆται βούλομαι, τί οὖν χρή λέγειν; εἰ γὰρ μήτε εἰσοίτετε μήτε αὐτοὶ ζυγατεύσεσθε μήτε τῶν κοινῶν ἐφέξεσθε, μήτε τὰς συντάξεις Διοπίθει δώσετε, μήθ’ ὅς’ ἂν αὐτὸς αὐτῷ πορίσῃται ἐάσετε, μήτε τὰ ἡμέτερά αὐτῶν πράττειν ἐθελήσετε, οὐκ ἔχω τί λέγω· εἰ γὰρ ἤδη τοιαύτην ἐξουσίαν τοῖς αἰτιάσθαι καὶ διαβάλλειν βουλομένοις δίδετε, ὥστε καὶ περὶ ὧν ἂν φασὶ μέλλειν αὐτὸν ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων προκατηγορούντων ἀκροᾶσθαι, τί ἂν τις λέγοι;”

Ἡρμοξε βέβαια εἰς τὸ κοινοβούλιον τοιαύτη περικοπή μὴ ἔχουσα μηδὲ τὸ βίαιον καὶ ἐπιδεικτικὸν ὕφος τοῦ Βυρκίου μηδὲ τὸ σχαινοτενὲς τοῦ Φῶξ, ἀλλ’ ἐνδεδυμένη ἀπλότητα

πλήρη σοφίας καὶ δυνάμεως. Αἱ αὐταὶ ἀρεταὶ κοσμοῦσι τοῦ Αἰσχίνου τὰ συγγράμματα, ἃν καὶ ὁ ῥήτωρ οὗτος ἦναι ὀλιγώτερον βραχὺς τὴν λέξιν καὶ περιττώτερος καὶ προσβάλλει τὴν ψυχὴν μὲ σπανιωτέρας ἐφόδους, μολταυτα τίς δύναται νὰ λησμονήσῃ ποτὲ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην περικοτὴν, ὅπου ἀποκαλεῖ ἐριννύας τὰς ἀκρατίτους ὁρμὰς τῶν παθῶν, καὶ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Λουκρέτιος ἐπανελάβε παρ' ἐκείνου δανεισθεῖς.

Τοῦ Δημοσθένους ἡ συντομία, ἡ τέχνη δηλαδὴ τοῦ δι' ὅσον ἔνεστι βραχέως ἐκφέρειν τὰ νοήματα, κατέστη παροιμιώδης· ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν πρέπει νὰ μιμηθῶσι τυφλῶς οἱ νεώτεροι ῥήτορες, φρονοῦμεν μάλιστα ὅτι οὐδ' ὁ Δημοσθένης αὐτὸς ἔκαμεν, ἀγορεύων ἐπὶ τοῦ βήματος, τὴν ἰδίαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κατάχρησιν, ὅσην εἰς τοὺς γραπτοὺς λόγους του· ἄλλο τὸ νὰ ἀποτείνεται τις πρὸς ἀναγνώστην προσεκτικὸν, κύριον τοῦ χρόνου καὶ δυνάμενον νὰ ἐπανεέλθῃ δις καὶ τρίς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χωρίου καὶ νὰ τὸ μελετήσῃ ἐν ἀνέσει, καὶ ἄλλο τὸ νὰ λαλῇ πρὸς ἀκροατὴν, τὸν ὁποῖον ὁ πτερόεις λόγος πλήττει ἅμα καὶ ἐγκαταλείπει παρέρχόμενος ὡς ἀνέμου πνοή, καὶ ὅστις, οὐ μόνον λησμονεῖ πολλάκις τὰ προηγούμενα ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ καὶ παρακολουθεῖ δυσκόλως τῶν ιδεῶν τὴν συνέχειαν. Τοῦτο εἶναι εὐδιάγνωστον ἐξ ἄλλων τε πολλῶν καὶ ἐκ τῶν γραφῶν τῶν διαφόρων ἐκδόσεων, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ λόγοι τοῦ ῥήτορος καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βήματος ἀπαγγελίαν αὐτῶν ὑπεβάλλοντο εἰς νέαν ἐπεξεργασίαν. Εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς ὅμως ῥήτορας ἡ ὑπερβάλλουσα αὕτη συντομία δὲν ἔχει τοῦτον μόνον τὸν κίνδυνον· προσθέτει καὶ ἄλλον ἢ φύσις τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, αἵτινες ἀτελεῖς, ἀνώμαλοι καὶ ἐστερημέναι τοῦ ἀπείρου πλούτου τῶν παλαιῶν ἀπαιτοῦν περισσοτέρας λέξεις πρὸς ἐκφρασιν τῆς αὐτῆς ιδέας, πλειότερα χρώματα πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς αὐτῆς εἰκόνης· οὐσαι ἀναλυτικαὶ μᾶλλον ἢ γραφικαὶ, ἀπλαῖ καὶ λογικαὶ ἢ ποιικίλης ἐπιδεκτικαὶ φράσεως, λεπταὶ μᾶλλον ἢ ἄγροικοι, παράγωγοι καὶ οὐχὶ πρωτότυποι, δὲν προσφέρουσιν ἀντάξιον

τι τῶν ἰσχυρῶν ἀποχρώσεων καὶ εὐτόνων γραμμῶν, τὰς ὁποίας παρέιχεν εἰς τὸν Ἑλληνα καὶ τὸν Ῥωμαῖον τὸ λεξικὸν ταμεῖον τῆς ἀρχαιότητος· τὸ "εἰσπίπτει ὥσπερ χειμάρρους" τοῦ Δημοσθένους ἐκφέρων γαλλιστὶ διὰ τοῦ *il se précipite comme un torrent*, δὲν ἔχεις εἰμὴ ἀμυδρὰν καὶ ἀσθενή σκιὰν τῆς ζωηρᾶς καὶ ἰσχυρᾶς εἰκόνης τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ ῥήσις παρίστησι. Τὸ χειμάρρους δὲν ἐσήμαινε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς τὸ *torrent* παρ' ἡμῖν ρεῦμα ἀπλῶς, ἀλλὰ ρεῦμα χειμερινὸν ἐξογκούμενον ὑπὸ τῆς χιόνος, πληθὺν ὕδατος ὀρμητικοῦ καὶ ἀκατασχέτου συγκατασπῶντος καὶ σύροντος πᾶν τὸ ἐμποδῶν. Αἱ νεώτεραι γλώσσαι στεροῦνται ἅπασαι τοῦ ἀορίστου, δι' οὗ, τίς θέλει τὸ πιστεῦσαι, κατώρθωσεν ὁ Ἑλλήν καὶ ἰδίως ὁ Δημοσθένης· νὰ ἐκφράσῃ διὰ μιᾶς καὶ μόνης λέξεως, ὅ,τι διὰ μακρᾶς καὶ σχοινοτενοῦς φράσεως δύνανται νὰ ἐκφράσωσιν οἱ νεώτεροι· εἰς ὁποῖοι οἱ ἐξῆς *προκινδυνεύσαντας* [1] καὶ *παρταξαμένους*, οἵτινες ἔχουσι τὴν ἀρετὴν νὰ συγκεντρῶσιν εἰς ὀλίγας συλλαβὰς πολλὰς συνάμα ἰδέας, τί νὰ ἀντιτάξωμεν ἡμεῖς, οἱ μὴ ἔχοντες οὔτε λέξεις συνθέτους οὔτε μόρια τροπικὰ οὔτε τὴν ἐν τῇ φράσει ἐναλλαγὴν εὐχρηστον; ἐκτὸς τούτου αἱ νεώτεραι γλώσσαι, μαλθακώτεραι γενόμεναι, κατέστησαν μὲν ἐπιτήδεια νὰ ἐκφράζωσι προσφυῶς πολλὰς λεπτότητας τὰς ὁποίας ἡ νεωτέρα κοινονία παρήγαγεν, ἀλλὰ βαθμηδὸν λεπτυνόμεναι ἐξησθῆναι καὶ ἀπεμακρύνθησαν μᾶλλον τοῦ Ῥωμαλαίου καὶ ἀρρενωποῦ ἰδιώματος τῶν ἀρχαίων, οἵτινες ἐγγυτέρω τῆς φύσεως ὄντες, καὶ ἀγαπῶντες γυμνὴν τὴν ἐκφρασιν, δὲν ἀπεστρέφοντο τὴν ἐκ τῆς γυμνότητος αἰσχύνην, οὐδ' ἐταράσσοντο ἀπὸ τὰς περὶ τοῦ σεμνοῦ καὶ τοῦ εὐφήμου ἰδέας τὰς ὁποίας ὁ χριστιανισμὸς ἐγέννησεν, ὁ δὲ βίος τῆς αὐλῆς ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν· ἐπιθὶ τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀρι-

(1) Πρὸς μετάφρασιν τῆς λέξεως ταύτης, ἣτις προδήλως ἐλήφθη ἀπὸ τὸν περὶ Στεφάνου λόγον, ὁ Γάλλος μετεχειρίσθη 17 λέξεις, σημειώσας ὅτι εἰς τὸν Ἀγγλον ἤρκεσαν μόναι δεκατέσσαρες.

στοφάνους καὶ θέλεις ἰδῆ ὅτι εἰς τὴν Ποίησιν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἐμφανίζεται ἀκόλαστος καὶ ἀσχήμων ὡς ὁ Βάκχος καὶ ὁ Σίληνός. Ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης δὲ νειδίζουσι καὶ λοιδοροῦσιν ἀλλήλους μὲ ἐπίθετα τὰ ὁποῖα μόλις σήμερον ἡ ἑλὺς τοῦ ὄχλου μεταχειρίζεται εἰς στιγμὰς παραφορᾶς· ὑπάρχει χάσμα μέγα ἀναιμέσον τῶν δύο τούτων πολιτισμῶν, τὰ εὐγενῆ ὅμως παραδείγματα ὅσα ἡ ἀρχαιότης μᾶς ἄφησε δὲ εἶναι δι' ἡμᾶς πλοῦτος ἄχρηστος· δυνάμεθα, ἀποβλέποντες εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς ἔργα, νὰ διορθώσωμεν πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ἀσθενές, διάστροφον καὶ συστηματικῶς κακὸν εἰς τὴν νεωτέραν εὐγλωττίαν.

Ἀντίθεος εἰς τοῦτον τὸν πολιτικὸν τοῦ παλαιοῦ κόσμου ἄνδρα εἰς τοῦτον τὸν οὕτως ἀπλοῦν, νευρώδη, σοφὸν Δημοσθένην, ἄνδρα τινὰ τῆς νεωτέρας Εὐρώπης πολιτικὸν ἅμα καὶ ῥήτορα, τὸν Γράτταν παρ. χάριν· ἀντὶ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τοῦ ἑλληνος ῥήτορος εὐρίσκεις μόνον εὐστομίαν σαρκασμοῦ καὶ ἀντιθέσεως πλήρη.

Εἰς τὴν διαφορὰν ταύτην συνετέλεσε κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀνάπτυξις τῆς μηχανικῆς καὶ ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας. Τί ἤθελεν εἰπῆ σύγχρονός τις Φιλίππου τοῦ Μακεδόνης Ἀθηναῖος, ἂν ἀναζῶν παρίστατο εἰς μίαν τῶν συνεδριάσεων τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου καὶ ἤκουε παρὰ τοῦ ξεναγούντος αὐτὸν τὴν ἐξῆς ὁμιλίαν· “Ὁ πρὸς τὸ βῆμα πορευόμενος ῥήτωρ θέλει αὐτοσχεδιάσει τὴν ἀπάντησίν του· πολλὰ φράσεις του θέλουν εἶσθαι παρακεκομμένα καὶ ἀτελεῖς, τινὲς δὲ καὶ σόλοικοι πρὸς τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς ἀπάδουσαι, τὸ δὲ σύνολον τοῦ ἀγωνίσματος ἐρριμμένον ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἔχον τὸ ἀτημέλητον, ἀλλ’ οὐχὶ καὶ τὸ ἀνεπίδεικτον τῶν διαλογικῶν παραφορῶν· ἡ συζήτησις, ἄρξαμένη τὴν ἐβδόμην τῆς ἐσπέρας μέλλει νὰ διαρκέσῃ μέχρι τῆς πέμπτης τῆς πρωίας· τὰ κατὰ τὴν συζήτησιν θέλουν ἐκτεθῆ ἐγγράφως πάντα· αἱ κολωβαὶ φράσεις θέλουν συμπληρωθῆ, αἱ ἰδέαι τοῦ ῥήτορος θέλουν μορφωθῆ ἐπὶ τὸ λογικώτερον καὶ ἡ σύνταξις ἐπὶ τὸ γραμματικώτερον. Κατὰ δὲ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν π. μ. μυριάδες

ἀντιγράφων θέλουν ὁδοιπορεῖ πρὸς παντοίας διευθύνσεις· θέλει προκαταλάβει κοιμώμενον ἔτι τὸν βουλευτὴν ἢ περιέχουσα τὴν διορθωμένην εὐγλωττίαν του ἑφημερίς, καὶ μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ὁ κάτοικος τοῦ Δερβυσίου καὶ Δεβονσίου θέλει ἀναγνώσει τὸν λόγον τοῦτον.” Ἀναμφιβόλως ὁ Ἀθηναῖος ἀκούων τοιαῦτα θαύματα δὲν θέλει τὰ πιστεύει. Ὅποια κατὰκτησις βιομηχανική, πόσον προώδυσαν αἱ μηχανικαὶ τέχναι ἀπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐφεξῆς!

Ἄλλ’ ἀφοῦ ἐθαυμάσαμεν τὴν ἄμετρον ταύτην ὡς πρὸς τὸν ὑλικὸν μηχανισμόν ὑπεροχὴν τῶν νεωτέρων, ἐπιβλέψωμεν μικρὸν καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πνευματικῆς αὐτῶν προόδου. Αἱ δημηγορίαι αὗται αἱ οὕτω ταχέως διαδιδόμεναι ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς Ἀγγλίας· ὁ λόγος οὗτος τὸν ὅποιον ἴστησι μὲν ἡ στενογραφία, διαιωνίζουσι δὲ ψηφίδια κινητὰ, καὶ πολλαπλασιάζει ἡ πίεσις· αὕτη ἡ εὐγλωττία, ἡ φέρουσα ἀπέραντον σάλπιγγα δι’ ἧς περιέρχεται πᾶσαν εἰς ὀκτὼ ἡμέρας μὲν τὴν Εὐρώπην, μῆνας δὲ τὴν οἰκουμένην, ὅλα ταῦτα εἶναι τεράστια. Ἀλλὰ παράθες εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐγλωττίαν τὸν καρπὸν τῆς ταχείας ταύτης μεθόδου. Ὁ Γράτταν ἦτον ὡς ὁ Δημοσθένης ῥήτωρ ἀθλητικός· οἱ δὲ ὑπουργοὶ ἦσαν τόσοι Φίλιπποι ἐνώπιόν του· τὸν συλλογισμόν, τὴν λαιδορίαν, τὴν ποίησιν, τὴν ὀργὴν, τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν λέξεων, ὅλα ταῦτα τὰ ὅπλα τὰ μετεχειρίζετο διαδοχικῶς· κατεχρᾶτο δὲ ὡς ὁ Δημοσθένης τὸ προσφιλὲς αὐτῷ σχῆμα τῆς ἀντιθέσεως. Εὐφυὴς κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὅλων τῶν κομμάτων, πλησιάζει τὸν Ἀθηναῖον ῥήτορα κατὰ τὴν μέθοδον καὶ τὸ ὕφος ὑπὲρ τὸν πνευματώδη Σεριδάνην, τὸν μεταφυσικὸν Βύρκιον καὶ τὸν Κικερῶνειον Φόξον· ἀλλ’ ὅποιαί καὶ ἂν ᾧσιν αἱ ἐλλείψεις του εἶναι εἰς ἓκ τῶν τῆς πρώτης τάξεως εὐγλωττῶν ἀνδρῶν· ὁ νοῦς του εἶναι σιβαρὸς, εἰρωνικὸς καὶ πρωτότυπος, τὸ πνεῦμα του ὀξύ, σκωπτικὸν καὶ ὑπερφυῶς· εὐθετον πρὸς τὸν σαρκασμόν· ἐπάγει ἐπίγραμμα ἐπὶ ἐπιγράμματος, ἀξίωμα ἐπὶ ἀξιώματος, παρατήρη-

σιν ἐπὶ παρατηρήσεως, ἔχει τὴν τέχνην νὰ περιβάλη τὰς θερμὰς ἰδέας του μὲ λέξιν καθαρὰν καὶ διαυγῇ· σχηματίζει, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἀσυνδέτους τὰς περικοπὰς, πλὴν τὰς ἀκονίζει, μὴ ἀρκούμενος νὰ τύχη τοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἐπιθυμῶν καὶ νὰ διαμβήσῃ διὰ τῆς ἐπιτυχίας· ἀπλὴ ἡ νίκη δὲν τὸν εὐχαριστεῖ τῶν ἀκαταμαχίτων συλλογισμῶν του καὶ τῆς ἰσχυρὰς διαλεκτικῆς του τὰ τρόπαια δὲν ἀναπαύουν τὴν φιλευτίαν του, προσεπιζητεῖ καὶ τοῦ κωμικοῦ συγγραφέως τὸν θρίαμβον· φειδωλὸς ὡς πρὸς τὰ κοσμήματα καὶ βραχύλογος καὶ σεμνὸς παρὰ πάντας τοὺς ἡμετέρους ῥήτορας, εἶναι ἄξιός νὰ παραβληθῇ μὲ τὸν ὑπερφυᾶ τύπον τῆς ἐλληνικῆς ῥητορείας· πλὴν ὅταν ἐξετάσῃ τις ἐπιμελῶς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἐλλείψεις ἐκατέρων, συναισθάνεται ταπεινῶσιν τινα ἀναγνωρίζων πόσον ὁ νεώτερος ῥήτωρ εἶναι κατώτερος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον.

Αἱ ἐλλείψεις τοῦ Γράτταν συνίστανται εἰς τὴν ἐπιτιθήδυσιν καὶ τὴν μονοτονίαν· τὸ πνεῦμα του φύσει ὀξὺ καὶ δηκτικὸν συνφκειώθη μὲ ἀποφθεγματικὴν τινα εὐγλωττίαν, ἣτις ἦτον ἴδιον αὐτοῦ μόνου κτῆμα καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν διέμεινε πιστός· ἐν δὲ τῇ διανοίᾳ ταύτῃ ὡς ἐν μήτρᾳ τινὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι ἐλάμβανον τὸν αὐτὸν τύπον· τὸν σκόπελον τοῦτον δὲν θέλει διαφύγει κανεὶς τῶν λαβόντων τὴν ἔξιν τοῦ αὐτοσχεδιάζειν· ἀποδεχόμενος καὶ ἀκολουθῶν ἰδιαιτέρας τινὰς μεθόδους, τρόπους τινὰς συνθέσεως ἐξαιρέτως ἀρεστοὺς, βλέπεις κατὰ μικρὸν ταῦτα προσηλούμενα εἰς τὸν νοῦν σου, παγιούμενα καὶ ἐπὶ τέλους ἐγχᾶραττόμενα ἀνεξαλείπτως· τούτου δὲ γενομένου τὸ σκέπτεσθαι καθίσταται ἐν σοὶ ἐργασία οὕτως εἰπεῖν μηχανικὴ, ἀνεπίδεκτος ποικιλίας, καὶ ἀποκρούουσα πᾶσαν ἐν τῷ λόγῳ εὐστροφίαν καὶ ἐναλλαγὴν· θέλουν σὲ ὀνομάσει ἰδιότροπον, ἰσχυρογνωμόνως ἀκαλοθύντα ἴδιον καὶ μοναδικὸν σύστημα, ἀλλ' ὅλαι αὗται αἱ παραινέσεις δὲν θέλουν κατορθώσει νὰ μεταβάλῃ τὸν τρόπον σου, θέλεις βαδίσει δι' ὅλης τῆς ζωῆς σου, ἐνόσω διαρκεῖ τὸ ῥητορικὸν σου στάδιον, ἀπαρატρέπτως τὴν αὐτὴν ὁδόν.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τι ἐλάττωμα τὸ ὅποιον ὁ αὐτο-
 σχεδιασμός ὑποθάλλει· οἱ δὲ νομίζοντες ὅτι τὸ αὐτοσχεδιά-
 ζειν συντελεῖ εἰς τὰς φυσικὰς τῆς εὐγλωττίας ὁρμὰς καὶ
 καθίστησι τῶν ναμάτων αὐτῆς τοὺς κρουνοὺς μᾶλλον ῥαγ-
 δαίους καὶ διανυγεῖς ἀπατῶνται· μόνος καρπὸς αὐτοῦ εἶναι
 ἢ σταθερὰ τῶν αὐτῶν μορφῶν ἐπανάληψις· κατὰ τὸν αὐ-
 τὸν τρόπον οἱ ζωγράφοι, οἱ κατὰ μνήμην καὶ οὐχὶ κατὰ φύ-
 σιν σχεδιάζοντες, ἀποκτῶσι τὴν ἕξιν εὐχερείας τινὸς πλημ-
 μελοῦς καὶ ἐκνευρισμένης· τοιοιτοτρόπως οἱ στερούμενοι
 μεγαλοφυΐας ποιηταὶ θυσιάζουσι χάριν τῆς τέχνης, τοῦ
 μηχανισμοῦ καὶ τῆς χρήσεως ἐπιθέτων παρασίτων, τὴν
 φαντασίαν καὶ τὴν ἰδέαν.

[Revue Britannique] B.